
A francia Code Civil kötelmi jogi reformjáról, különös tekintettel az új magyar Ptk. korrelatív, vagy konvergens szabályaira II. rész

Szalma József*

A szerző e tanulmányában a francia Code civil kötelmi jogi reformja (2016-2020) után bevezetett fontosabb módosításokra, vagy újításokra (a kauzára, v. jogcímre, a szerződés alaki kellékeire, a szerződés semmisségére, a clausula rebus sic stantibusra, a szerződésen kívüli és a szerződési kárfelelősségre) vonatkozó rendelkezéseket elemzi, figyelemmel az új magyar Ptk.-ra (2013), valamint a német BGB kötelmi jogi reformja (2001-2006) során bevetetett összehasonlítható rendelkezésekre.

Kulcsszavak: a szerződés jogcíme, a bírósági szerződésmódosítás megváltozott körülmények miatt, semmisség, formális szerződés, szerződési és szerződésen kívüli kárfelelősség

About the Reform of the French Civil Code in light of Law of Obligation: Part 2

In this paper the author analyses the novelties introduced after the reform of the French Code Civil (2016-2020) regarding the cause of contract, form of contract, invalidity of contract, changed circumstances – clausula rebus stantibus, and contractual and delictual liability, taking into account the rules of the new Hungarian Civil Code from 2013 and the rules introduced during the reform of the German law of obligations (2001-2006).

Key words: cause of contract, modification of contract due to changed circumstance, nullity of contract, formal contracts, contractual and delictual liability

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1936>

1. A Code civil módosításairól és kiegészítéseiről (2016-2020)

A német BGB átfogó reformjára 2001-2006 között került sor. A reform elsősorban a kötelmi jogi részre vonatkozott (Schuldrechtsreform). A klasszikus német BGB teoretikusainak egy része „nem örvendett” a reformnak, mert szerintük ez kedvezőtlenül érintette az több mint százéves törvénykönyv bevett, bevált jogintézményeit és praxisát, és azért is, mert több esetben nem tarották szerencsésnek a változtatásokat. Úgy gondolták, hogy a reform a még teljesen ki nem érlelt, sokszor a kontinentális kódexjogra nem mindig jellemző, angolszász,

* Egyetemi tanár (emeritus, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar); az MTA doktora (DSC); a Miskolci Egyetem tiszteletbeli doktora (Dr. Hc.); a belgrádi egyetemen a jogtudományok doktora (DSC); akadémikus, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia (Újvidék) rendes tagja; a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (Újvidék) elnöke.

előfordulóan precedensi jellegű, vagy elfogadhatóbb esetben, közösségi irányelvi, vagy rendeleti jog hatására jött létre. Más szerzők szerint azonban a reform sikeres volt, pl. a nemvagyoni kártérítés bővítését illető rendelkezések körében, sőt az irányelvi jogon belül, az irányelvi jogot messzemenően elfogadva, ezen túlmenően, előre mutató rendelkezéseket tartalmaz.¹ A francia kötelmi jogi reformot kommentáló szerzők, előfordulóan kritikusan, általában és jórészt mégis, támogatóan vették a Cc módosításait, azaz kötelmi jogi reformját.²

A francia Code civil kötelmi jogi reformjára a német BGB ezirányú reformjának időpontjához képest, jóval később, a 2016. és 2020. évek között került sor. A francia kötelmi jogi reformra döntően a 2016. évi febr. 10-ei törvény, azaz törvényerejű rendelet³ alapján valósult meg. Megközelítőleg százötven módosítás történt.⁴

A Code civil, közismert nevén a „napóleoni kódex” megalkotói (köztük korabeli neves jogtudósok, mint *Pothier*), alapozván a természetjogi filozófiára, a jogtudományra, továbbá követvén a rugalmas, gyakorta generálklauzulás szabályozási módszert, szándékuk szerint egy „örökérvényű” törvényt kívántak megalkotni, melynek módosítására nem lesz szükség. Valóban, az mondható, hogy a Code civil tartósnak bizonyult, hiszen „hivatalosan” egészen a szóban forgó kötelmi jogi reformig, lényeges változásnak nem volt kitéve. Igaz, elasztikus, gyakran általánosító rendelkezéseket tartalmazó szabályozási módszerének köszönve, a törvény jelentéstartalmát „mélyítették”, vagy közelebbről meghatározták, a kódexen kívüli, változásoknak viszonylag gyakrabban kitett törvények.⁵ Talán olyan módon is,

¹ Ld. Wolfhard Kohte, Hans-W. Micklitz, Peter Rott, Klaus Tonner, Armin Willingmann, *Das neue Schuldrecht, Kompaktcommentar*, Luchterhand, Wolters Kluwer, Deutschland, Neuwied, München, 2003, Vorwort, VII-VIII. Az első német *Schuldrechtsmodernisierungsgesetz* (kötelmi jog modernizációjáról szóló törvény) 2002. január 1.-én lépett hatályba. Ebben elsősorban a vételjog, a teljesítés akadályaival kapcsolatos rendelkezések és az elévülési jog kerültek módosításra, főként az erre vonatkozó európai irányelvi joggal való harmonizáció céljából. A másik fontos újítást a kártérítési jog módosításáról szóló törvény vezette be (Schadenersuchs - Änderungsgesetz), mely 2002. augusztus 1.-én lépett hatályba. (Op. cit. p. VII). Főként a nemvagyoni kártérítés szabályainak, ezeknek bővítését szolgáló rendelkezések jutottak kifejezésre. A további BGB - módosításokra egészen 2006. évig terjedően került sor.

² Ld. *Bénabent*, Hors-série, Réform du droit des contrats: quelles innovations, - les nouveaux mécanismes, RDC (*Revue des contrats*), 2016, p. 17; *Dissaux et Jamin*, Project de réforme, supplement, C. civ. (*Code civil Dalloz*), 2016, p. 78; *Etienney de Sainte Marie*, Dr. et patr. (*Droit et patrimoine*), 5/2016, p. 64; *Hamelin*, La nullité judiciaire, Dalloz obligation; uő, ugyanaz, LPA (*Les petites affiches*), 2014, no 245, p. 4; *Houtcief*, Les sanctions des règles de formation des contrats; in: Pour une réforme du droit des contrats, D. (*Requiel Dalloz, Paris*), 2009, p. 223; *Jambu-Merlin*, Essai sur la rétroactivité dans actes juridiques, RTD civ. (*Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz*), 1948, p. 271; *Labret*, AJ contrat (*Actualité juridique contrat, Dalloz*), 2017, p. 12; *Beignier*, Pour un nouveau code civil, *Requiel Dalloz, Paris*, 2019, p. 713

³ Ld. L'ordonnance no 2016-131 du 10 févr. 2016.

⁴ Ld., Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guimard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p. 2961-2964: Réforme de droit obligations, Table de renvois.

⁵ Kiemelhetők a Code commerce, - Kereskedelmi törvény, melynek a Cc kötelmi reformját követően számos módosítása lépett hatályba, ld. Art. L. 121-5, L. 121-6, Art. L. 526-4, stb.; Code de consommation – Fogyasztóvédelmi törvény, mód: Art. L. 111,112-4, Art. L.212-3, Art. L. 216-1, stb.; Code de l'environnement – Környezetvédelmi törvény, mód: Art. L. 215-1, L. 215-2, Art. L. 215-5, stb.; Code de l'expropriation pour cause d'utilité publique – Közérdekű kisajátításról szóló törvény. Ord. No 2014-135 du 6. nov. 2014, Mód. Art. L. 1. A Cc. hatályos 545. szakaszának rendelkezése szerint a

hogy néha „kiürítették”, vagy „megváltoztatták” az eredeti jogszabályi jelentéstartalmat. Maga a bírói gyakorlat, a Cour de cassation-nal (Legfelsőbb Bíróság) az élén, rendkívül árnyalt módon, - igaz, hogy „csak” egyes kasszációs jogesetek útján, ami nem jelentett precedenst, - jelentősen hozzá járult a törvénykönyv értelmezéséhez. A változatlanság híveinek komoly érveik voltak: a polgári törvénykönyv gyakori, vagy alaposan meg nem fontolt változása, jogbizonytalansághoz vezet. A kiérlelt változás, ott ahol ez szükséges, s ez elsősorban a kötelmi jogra vonatkozott, főként a Binnenmarkt (európai közös piac) létrejövele miatt, továbbá amit a jogépítő praxis és az elmélet, azaz a jogfejlődés is indokolt, mégis a változás mellett voksolt. Hozzá fűzhető, hogy a Code civil megalkotói a dualista kodifikációs elv mellett döntöttek, így a vállalkozói jogviszonyokat a kereskedelmi törvénykönyv (Code de commerce), a munkajogi kapcsolatokat a munka törvénykönyve (Code de travail) szabályozza.

2.1. A szerződéskötési szabadság elve (liberté contractuelle) továbbra is maradt a szerződési jog vezérlő elveként. A módosítások (2016) bevezették az új 1102. szakaszt, mely szerint: „mindenki szabadon köt, vagy nem köt szerződést, választhatja a másik szerződő felet, határozhatja meg a szerződés tartalmát és formáját, a törvényben megszabott korlátozások keretében.”⁶

2.2. Az akarathibás szerződésekre vonatkozó új (2016) rendelkezés (1330. szakasz) szerint „a tévedés, megtévesztés és a kényszerhatás oly módon sértik az akaratmegegyezést, hogy az egyik fél nem kötötte volna meg a szerződést, vagy a szerződést lényegesen más feltételekkel kötötte volna meg. Az új (2016) 1331. szakasz szerint a szerződési akaratra gyakorolt kényszer relatív semmisségre (nullité relatif) ad okot. Az új (2016) 1332. szakasz szerint a jogra vagy tényre vonatkozó tévedés megtámadhatóvá teszi a szerződést, ha ezek a szerződésnek lényeges elemeiként minősíthetők. Az új (2016) 1333. szakasza szerint a szerződés lényeges elemének minősíthető az, amit a felek a szerződésben kifejezetten, vagy hallgatólagosan ilyennek tartanak, amelyek nélkül a szerződést nem kötötték volna meg. Az új (2016) 1334. szakasz szerint, a másik fél személyére vonatkozó tévedés, feltéve, hogy a szerződésből konkludens (hallgatólagos) úton, értelemszerűen kikövetkeztethető a másik fél személye, valamint az 1335. szakasz szerint pedig az indítékra vonatkozó tévedés nem tartozik a lényeges tévedések körébe, nem von

tulajdon nem szüntethető meg, kivéve a közérdek céljából (utilité publique) és méltányos térítés (juste et préalable indemnité) alapján. Code générale de la propriété des personnes publique – A közjogi alanyok tulajdonjogáról szóló törvény, mód.: Art. L. 121-1,1122-1, Cc. art.539, stb.; Code de propriété intellectuelle – szellemi alkotások tulajdonáról szóló törvény, Art. L.121-1, L.121-2; Code de la santé publique – Egészségügyi törvény, mód.: Art. L. 1110-1, Art. 1110-5, 1110-9, 113-1, stb.; Code du sport – Sporttörvény, Art. L. 321-3-1 – responsabilité des sportifs – Cc. art. 2331. Code des transports – Személy- és áruszállításról szóló törvény, Art. L. 4130-1; Code de travail – Munkáról szóló törvény, Art. 3251-1, L. 3251-2, Cc. art. 1347-7, stb.

⁶ Ld. Cc 1102 (Ord. No 2016-131 du févr.2016, art. 2), in: Xavier Henry, Guy Venadet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p. 1294. Ld. Mekki, Principes généraux du droit des contrats au sein du projet d'ordonnance portant sur la réforme de droit des obligations; *D.* 2015. Chron. 816; Pérès, Liberté contractuelle et l'ordre public dans projet de réforme du droit des contrats de la Chancellerie, *D.*, 2009, 381.

magával megtámadhatóságot.⁷ Másszóval, megtámadhatóságra csak a szerződés lényeges elemére vonatkozó tévedés adhat okot, jogalapot. A mellékes elemekre vonatkozó tévedés nem tekinthető releváns megtámadási oknak.

2.3. A szerződés értelmezésére⁸ vonatkozó régi 1256. szakasz (a 2016. évi módosítással) megszűnt, s helyébe az új, 1188. szakasz lépett. Az új rendelkezés szerint a szerződés értelmezését a felek közös szándéka szerint kell elvégezni, ha ez megfelel az írásban használt kifejezések jelentésével. Ha e szerint nem állapítható meg a szerződés jelentése, a szerződést úgy kell értelmezni, ahogyan a szerződést a felek települési helyében, azonos helyzetben, értené (értelmezné) racionális (ésszerű) személy (personne raisonnable).⁹

2.4. A szerződési felelősségre vonatkozó új (2016) 1231. szakasz értelmében: „a szerződést nem teljesítő, vagy késedelembe eső fél, a másik fél javára kár és érdekkár (dommages et intérêts) térítésére marasztalható, kivéve, ha a szerződésszerű teljesítés erőhatalommal (forces majeurs) akadályozott.¹⁰ A deliktuális felelősség (responsabilité extracontractuelle)¹¹ a szerződési felelősségtől elkülönült fejezetben szabályozott, hasonlóképpen mint az új magyar Ptk-ban. A francia Cc is a non cummul elvét alkalmazza, mint a magyar Ptk. Másszóval, ha a kárfelelősség alapja egyaránt lehet szerződés és deliktum, akkor csak az egyik jogcímen lehet követelni a kártérítést. A kontraktuális felelősség alapja a francia jogban a szerződés nemteljesítése, a deliktuális felelősség jogcíme pedig valamely jogszabályi tilalom megszegése. Egyébként közösek a felelősségi feltételek és a felelősség kimentésére, valamint a felelősség mértékére vonatkozó szabályok. A szerződési felelősség, mint a magyar jogban, kizárható, vagy korlátozható, a felelősségkizáró, vagy felelősségkorlátozó szerződési klauzulával, a szerződési szabadság korlátain belül.

2.5. A módosított Code civil megtartotta, a francia polgári jogban, azaz a jogtudományban kimunkált elméletet, amely az új törvény időbeni hatályát illetően, a *jövőbeni hatályt* irányozza elő és *tiltja a visszaható hatályt*. (2. szakasz),¹² Hasonlóképpen van ez a magyar jogban is, a Ptk. 8:4. paragrafus, valamint részletesen, az új Ptk-t hatályba léptető Ptké. árnyalt rendelkezései alapján. A francia

⁷ Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p. 1326-1333.

⁸ A jogirodalomban ld.: Gelot, Finalités et méthodes objectives d'interprétation des actes juridiques: *LGDJ*, 2003; Fauvarque - Cosson, Perspective comparatiste et internationale, *RDC*, 2017,363; Le nouveau droit des obligations et des contrats, Dalloz, Paris, 2029/2020, no 124.

⁹ Ld. Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p 1415.

¹⁰ Ld. Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p.1491.

¹¹ Ld., Sous –titre II: La responsabilité extracontractuelle, Chapitre premier, La responsabilité extracontractuelle en générale, ad. art. 1240. Ld. Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p.1575.

¹² Ld., Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guiomard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, p. 11-21, art. 2: La loi ne dispose que pour l'avenir; elle n'a point d'effet rétroactif.

jogirodalomban a *tartós szerződéseknél*, amennyiben ezt a felek a régi törvény hatálya idején kötötték meg, de teljesítésére az új törvény hatálybalépése után került sor, a szerződés megkötésének feltételeit illetően a régi, a teljesítést illetően pedig az új törvény szabályai szerint kell megvalósítani (az ún. pillanatnyi hatályról szóló elmélet értelmében).

2.6. A *clausula rebus sic stantibus* bevezetése. Mint már említést nyert, a bírói szerződésmódosítás megváltozott körülmények miatt igényelt módosításának intézményét a XIX. századi klasszikus európai kodifikációk (BGB, Cc) nem ismerték el. Abból a hagyományos jogelvből kiindulva, hogy a szerződéskötési szabadság keretében megkötött szerződés törvényként kötelezi a feleket (*pacta sunt servanda*), hiszen a szerződés a felek megegyező jogügyleti akarátát, „a felek törvényét” tükrözi. A szerződéskötési szabadság értelmében, csak a szerződő felek megegyező akaratnyilvánítása módosíthatja a szerződést. A szerződés egyedi jogi aktus, és csupán a felek közöttük vált ki (relatív) hatályt. – Más személy, különösképpen állami szerv, ha a szerződés nem minősül közrendre sérelmesnek, nem avatkozhat bele. A szerződést úgy kell teljesíteni, ahogyan a szerződés szól. Ezen nem változtathat bármely külső körülmény, akár esemény, erőhatalom sem. E jogfelfogás azonban a XX. század újabb kodifikációiban változott, pl. az olasz Codice civil-ben (1942). Annak a hatásnak tudható be ez a változás, hogy a francia Közigazgatási Államtanács, azaz Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság (Conseil d'état), egy az I. vh. során, a háborús körülmények idején, egyik eseti (koncesszionált kereskedelmi szerződés ügyében hozott) határozatában¹³ engedélyezte, elvégezte a szorult helyzetben levő fél javaslatára, a szerződés módosítását. A módosítást az indokolta, hogy kötelezett, a háborús körülmények okozta akadályok közepette, nem tudta leszállítani a megrendelt árut. A szerződő fél azért igényelte a módosítást, mivel a szerződéskötést követően, a szerződés megkötése idején előre nem látható, utólag beálló, elháríthatatlan, rendkívüli esemény hatására nem tudott teljesíteni. Kérelmére az adminisztratív bíróság módosította a szerződést, enyhítve kötelezettségén. Habár a francia joggyakorlat ez után hasonló esetekben elfogadta a bírói szerződésmódosítást, a Code civil, szinte egészen napjainkig, nem változott, -tartotta magát a *pacta sunt servanda* elvéhez, nem vezette be a *clausula rebus sic stantibus*. Más rendelkezés hiányában, a praxis, a Code civil «fait de chose» (dologhatás)¹⁴ rendelkezéseire alapozta a bírósági szerződésmódosítást. A Conseil d'état 1916. évi gyakorlatából kiindulva és ennek nyomán, az elmélet kifejlesztette

¹³ Ld. Gaz de Bordeaux, Conseil D' état, 1916. november 30.-ai ítélet, 5.16,3,17.

¹⁴ Ld. A francia Cc. erre vonatkozó régi 1384 szakaszát (amelynek alapján egyúttal létre jött az ún. objektív felelősséget előírányzó praxis) és a kötelmi jogi reform utáni módosítását, azaz az 1242. szakaszt. (Ld. X. Henry et al., *Code civil*, Paris, Dalloz, 2020, ad p. 2081 és ad p.1642). A régi szabályozás szerint minden olyan ingó, vagy ingatlan dolog, különösképpen állat hatására létrejött kárért, amiért egyébként nem volna kárfelelősség, felelősségre vonható az a személy, akinek a vétkességébe írható, azaz, akiknek felróható ezekért a dolgokért való felügyeleti kötelezettség. (Mj.: Ha nincs felügyeleti vétkesség, a dologhatás, mint véletlen, kimentette bárkinek a felelősségét.) Az új szabályozás szerint pedig fennáll annak a felelőssége, aki a dologra felügyelni köteles, amennyiben a dolog hatására kár keletkezik. (Valójában a dologhatásnál a „másokért való felelősség” egyik adaptált, analóg, sajátos szabályáról van szó).

a *theorie de l'imprevison*¹⁵-t. A szerződést ugyan úgy kell teljesíteni, ahogyan szól, de csak azzal a feltétellel, hogy a teljesítés idejéig a szerződéskötés idején fennálló körülmények döntően, lényegesen nem változtak. Ennek a doktrínának alapgondolata az, hogy a szerződés csak akkor köteles szerződésszerű teljesítésre, ha a tartós visszerthes szerződés esetében, a szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülmények lényegesen nem változtak a szerződés teljesítésének időpontjáig. Ellenkező esetben, a szerződés, a szorult helyzetben levő fél kérelmére, bírói úton módosítható. A *clausula rebus sic stantibus* tételes jogi bevezetésére, szabályozására azonban, csak a Code civil kötelmi jogi reformja után került sor (2016-2020). Pontosabban, a 2016.-os évben, a módosított francia Code civil, új, 1195. szakaszába¹⁶ végül is, bekerült e jogszabály. A módosított Code civil 1195. szakasza¹⁷ elő irányozza: „ Ha az előre láthatatlan körülmények változása miatt a szerződés megkötését követően az egyik fél számára a teljesítés elnehezült (mj.: *súlyosbodott, akadályozott*), oly mértékben és módon, hogy az új körülmények *növelik az általa eredetileg vállalt kockázatot*, kezdeményezheti a szerződés *módosítását*, újbóli megkötését (renegotiation) a *másik szerződő félnél*. Ezt követően a kötelelem, felek által módosítva, folytatódik. Ha a másik fél elutasítja a jogügylet újbóli megkötését, a teljesítési akadályt szenvedő fél igényelheti a *bíróság közreműködését a szerződés felbontása*, azaz a szerződés *módosításának* ügyében. A bíróság az egyik fél kérelmére módosíthatja a szerződést.¹⁸ Figyelemre méltó, hogy a módosított francia Ptk. a *clausula rebus sic stantibus* alkalmazását azzal feltételezi, hogy a megváltozott körülmények miatt a teljesítést illetően szorult helyzetben levő fél először a másik félhez forduljon szerződésmódosítási kezdeményezésével, s majd csak akkor, ha ez volt nem sikeres, igényelheti a bírósági utat. Másik sajátossága a bevezetett klauzulának az, hogy a szerződés módosítható, vagy felbontható. A harmadik jellemző pedig az, hogy a módosítási kereset eredményességének feltétele az, hogy teljesítés az eredeti, szerződés megkötésének időpontjában fennálló kockázattal felülmúlja.

¹⁵ Ld. a *clausula rebus sic stantibus*-ról szóló, a *francia kötelmi jogireform előtti irodalmat* (amikor még e jogintézmény a *pacta sunt servanda* elv strict hatására, a *c. rebus sic stantibus* nem volt szabályozva a Cc-ben): *Voirin, De l'imprevison dans les rapports privé*, thèse, Nancy, 1922; *Gaudin-Lagrange, La crise de contrat et le role de juge*, thèse, Montpeiller, 1935; *Popescu, Essai d'une théorie de l'imprevison en droit français et comparé*, thèse, Paris, 1937; Léontin-Jean *Constantinesco, Inexécution et faut contractuelle en droit comparé* (droit Française, Allemand, Anglaise), Publication de l'Institut de droit Europeen de l'Université Sarre, W. Kohlhammer Verlag/Librairie Encyclopedique, Stuttgart, Bruxelles, 1960. A kötelmi jogi reform utáni irodalomból (amikor a Cc már szabályozta a *clausula rebus sic stantibus*), ld.: *El Meiri, Imprevison et contrats aléatoires*, RLDC (*Revue Lamy droit civil*), 2017/149, 11; *Mayaux, RGDA (Revue générale du droit des assurances)*, 2017, p. 87; *Dupichot, La nouvelle resiliation judiciaire pour imprevison*, in: *Reform du droit des contrats et pratique des affaire*, direction Ph. Stoffel-Munck, Dalloz, Paris, 2015, p. 73; *Picod, Imprevison a la française, Commentar du projet, AJCA (Actualité juridique contrats d'affaires - Dalloz)*, 2015, p. 441; *Debernardi, Experience italienne, LPA (Les petit affiches)*, 23 mars 2018; *Stoffel-Munck, Réforme du droit des contrats: quelles innovations? - AJCA*, 2015, p. 262, RDC (*Revue des contrats*), 2016, hors-série, p. 30.

¹⁶ Ld. Code civil, art. 1195 (Ord. No 2016-131 du 10. févr. 2016, art. 2, hatályba lépett 2016. október 1.-én).: Ld. Xavier Henry et al., *Code civil*, Dalloz, Paris, 2020, p.1438.

¹⁷ Ld. Ord. No 2016-131 du 10. févr. 2016, art. 2, hatályba lépett 2016. október 1.-én.

¹⁸ Ld. Xavier Henry et al., *Code civil*, Dalloz, Paris, 2020, p.1438.

A francia megoldás komparálható (összehasonlítható) és differenciálható (megkülönböztethető) az új magyar Ptk. 6:192. paragrafusával és paragrafusától (Bírósági szerződésmódosítás). Az új magyar Ptk e paragrafusának (1) bekezdésében elő irányozza, hogy "bármelyik fél a szerződés bírósági módosítását kérheti, ha a felek közötti *tartós* jogviszonyban a szerződés *megkötését követően előállott körülmény* következtében a szerződés változatlan feltételek melletti *teljesítése lényeges jogi érdekét sértené*, és a) a körülmények megváltozásának lehetősége a szerződés megkötésének időpontjában *nem volt előre látható*; b) a körülmények megváltozását *nem ő idézte elő*; és c) a körülmények változása *nem tartozik rendes üzleti kockázata* körébe." A hivatkozott paragrafus (2) bekezdésének értelmében, „a bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően úgy *módosíthatja*, hogy a körülmények megváltozása miatt egyik fél *lényeges jogi érdeke* se sérüljön." A magyar jogban a megváltozott körülmények alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a megváltozott körülmények miatt a teljesítés az egyik fél lényeges érdekét sértené, ha ez a körülmény nem volt előre látható, a felek által nem volt befolyásolva és a körülmények változása nem tartozik a rendes üzleti kockázatok körébe. A szankció csak a szerződés módosítása képezi, míg a francia jogban igényelhető a szerződés felbontása is.

2.7. A kauza törlése. Rendkívül jelentős változásnak számít, hogy a Code civil módosításai többé nem tartják a kauzát a szerződés létrejövetele feltételének. Igaz ugyan, hogy hatályban maradt a 6. szakasz, mely szerint a szerződés semmis, többek között, ha nincs érvényes jogcíme. Ám a módosítások többé nem feltételezik a szerződés létrejövetelét a kauza fennforgásával. Ez gyakorlatilag azt is jelenti, hogy míg a kauza a módosítások előtti Cc szerint még az absztrakt jogügyleteknél is szükséges, értelemszerűen ezeknél többé nem szükséges a kauza. Ezzel kiegyenlítőddött a francia jogfelfogás és a német jogfelfogás: mindkét jogrendszerben az absztrakt jogügyleteknél, pl. váltó forgatmányos átruházásnál a szerződés létrejöveteléhez nem szükséges a kauza. Mégis, a Cc. kötelmi jogi reformja után is, a változatlan 6. szakasz miatt, hatályban maradt az a rendelkezés, mely szerint a tilos kauza esetében a szerződés semmis. Habár a francia jogirodalom túlnyomó többsége kauza-párti, előfordult olyan reform előtti jelentős szerzőtől származó antikauzalista (Rouast), aki ezt a fogalmat, a kauzalista doktrína kritikája mentén, feleslegesnek, ellentmondásosnak és homályosnak tartotta. A kauza, ugyanazt jelenti mint a szerződés tárgya, azaz a szerződési jogok és kötelezettségek, ami egyértelműen világosabb fogalom. ¹⁹

¹⁹ Ld. Rouast, André, A propos d'une livre sur la cause des obligations, *Revue Trimestrielle*, Paris, 1923, p. 395. Kritizálva a kauza-irodalmat, Rouast megjegyzi, hogy a kauza fogalma közismerten homályos, ki nem kristályosodott. Habár a róla szóló jó évszázados doktrína igyekezett ezt a fogalmat «tisztázni», megmagyarázni, Rouast szerint, ezek a magyarázatok ingeniózus és steril kommentárok. Szerinte homályos fogalomhoz nem kellene a szerződés érvényességét fűzni, amint ezt a Cc teszi. Hozzá fűzhető, hogy immáron, a XXI. század második évtizedének végén, az új reformált Cc helyt adott e kritikának. Ezzel azonban, egyfelől, doktrinális szempontból szemlélve, a legtöbbször helytálló kritikák ellenére, mégis igen értékes, figyelemre méltó kauza - elmélet nem «szüntethető» meg. Másfelől, számos frankofon hatás alatt álló kodifikáció megtartotta a kauzát, mint a szerződés létrejövetelének és érvényének feltételét. Mondjunk csak két szomszédos példát: Szerbia hatályos kötelmi törvénye (Zakon

2.8. Változások a szerződés semmisségével kapcsolatos jogszabályok körében. Új főszabályt vezetett be a 2016. évi módosítás²⁰, mégpedig az 1178. szakasz által. E rendelkezés szerint, „a szerződés, mely nem felel meg a szerződés érvényességi feltételeinek, semmis.”²¹ A Cc. új, szerződés érvényességére vonatkozó 1128. szakaszában megszabott szabály szerint (la validité du contrat) az érvényes szerződéshez szükséges: 1) a felek egybehangzó akaratnyilatkozata (le consentement des parties); 2) a szerződő felek cselekvőképessége (leur capacité de contracter); 3) megengedett és meghatározott tartalom (un contenu licite et certain).²² A Code civil ennek megfelelő korábbi rendelkezése szerint e feltételeken kívül, a szerződés érvényességének feltételeként szükséges volt még a megengedett kauzára (cél, jogcím) is. Ugyanis a korábbi, kötelmi reform előtti Code civil 1108. szakasza szerint, mely felsorolásszerűen, tételesen szabályozta a szerződés érvényességének feltételeit, a szerződés érvényének nem három, hanem négy feltétele volt: 1) a szerződő feleknek, akik a kötelmet létre hozták, megállapodása; 2) a felek cselekvőképessége; 3) meghatározott tárgy, melyre a szerződési kötelezettségvállalás vonatkozik; 4) megengedett kauza, jogcím (une cause licite).²³ A korábbi Cc. rendelkezése, az 1131. szakasz, megszabta, hogy a kauza nélküli vagy tilos kauzával rendelkező kötelem nem vált ki joghatást.²⁴ Az új, a reformált Cc, ezt a kauza - feltételt, amint már volt róla szó, s az idézett rendelkezésekből is kitűnik, többé nem követeli meg.

A hivatkozott, szerződés érvényességére vonatkozó új, 1178. (Cc) szakasz második mondatának újítása szerint, a *semmisséget* főszabályként a bíróság nyilvánítja ki, kivéve, ha felek egyetértően nyilatkoznak arról: „A semmisséget a bíróság hirdeti ki, a szerződő felek erre vonatkozó egyetértő megállapításának hiányában.”²⁵ Egyébként megmaradt a régi szabály, mely szerint a semmis szerződés úgy tekinthető, mintha sohasem jött volna létre.²⁶ A teljesített szolgáltatást vissza kell adni, úgyhogy helyre álljon a Cc. 1352, 1352-9. szakaszai szerinti előző helyzet (in integrum restituito).²⁷ A szerződés megsemmisítése miatt beálló kárért a károsult (jóhiszemű) szerződő fél kérheti a másiktól (mj., aki

o obligacionim odnosima), és Szerbia 2019 évi, második Ptk. - tervezete, vagy akár a hatályos román Ptk. (Codul civil).

²⁰ Ld., La nullité, art. 1178, Ord. no 2016-131 du 10 févr. 2016, art. 2. en vigueur le 1er oct. 2016. (Meghozták 2016 február 10.én, hatályba lépett 2016 október 1.-én). In: Xavier Henry et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p.1396.

²¹ Cc art (mod.) 1178: Un contrat qui ne remplit pas de conditions requises pour sa validité est null.

²² Ld. Xavier Henry et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p.1324.

²³ Ld. Code civil, art. 1108, in: André Lucas (relisateur), Pierre Catala (avant propos), Code civil 1996-1997, Litec, Paris, 1997, p. 555-556.

²⁴ Ld. Code civil (1997), art. 1131: L'obligation sans cause ou sur une fusse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet. In: André Lucas (relisateur), Pierre Catala (avant propos), Code civil 1996-1997, Litec, Paris, 1997, p. 575.

²⁵ Cc. art.(mod.) 1178: La nullité doit être prononcée par le juge, à moins que les parties ne la constatent d'un commun accord. Ld. a bírói semmissé nyilvánításról: Hamelin, Nullité judiciaire, blog. Dalloz obligation, 2015, uő, LPA ,2014, no 245, p. 4.

²⁶ Cc. art. (mod.) 1178, második bekezdés: Le contrat annulé est censé n'avoir jamais existé.

²⁷ Cc. art. (mod.) 1178, harmadik bekezdés: Les prestations exécutées donnent lieu à restitution dans les conditions prévues aux articles 1352 à 1352 -9.

károkozónak minősül, vagyis a rosszhiszemű féltől, akinek tudomása volt a semmisségről, vagy a semmisséget elő idézte), a kár megtérítését a szerződésen kívüli károkért való felelősség szabályai szerint.²⁸ Szinte meglepő újtásként hat, hogy a szerződő felek egyetértően nyilatkozhatnak a szerződés semmis voltáról.²⁹ A korábbi francia jogfelfogás szerint ugyanis a közrendérelmes szerződések jogkövetkezményeinek szanálása, elhárítása a bíróság „dolga”, hiszen a hagyományos és bevett szabály szerint, bírósági hatáskörbe tartozik a kényszerítő jogszabályok betartásának és betartatásának feladatköre.

2.9. Új rendelkezés a szerződés alaki kellékeiről. A módosított Cc, habár módosította az eddigi szabályokat, megtartotta a korábbi két alapvető elvet, a konszenszualitást mint főszabályt és a formalitást, mint kivételt. A formára vonatkozó új szabályokat a 2016. február 10-ei 131 sz. rendelet 2. szakasza vezette be, mely 2016. október 1.-én lépett hatályba. A Cc új, 1172. szakasza értelmében, a szerződések elvben (mj.: főszabályként) konszenszuálisak (les contrats sont par principe consensuels). Kivételesen azonban lehetnek formálisak is (contrats solennels), (mj.: kötelező alakszerűséghez kötöttek), ha ezt a törvény elő írja (mj.: vagyis, ilyenkor olyan formában kell megkötni, amit a törvény kötelezően elő írt). E nélkül a szerződés semmis, kivéve, ha lehetséges a formahiány elhárítása. (Par exception, la validité des contrats solennels est subordonnée à l'observation de formes déterminées par la loi à défaut de laquelle le contrat est nul, sauf possible régularisation).³⁰ A kereskedelmi (vállalkozói) szerződések rendszerint konszenszuálisak, a biztosítási szerződésnél szükséges az írásbeli forma.³¹ A nemformális szerződés is lehet formális, ha a felek (elő)szerződésbe foglalták, hogy adott (fő)szerződés csak akkor érvényes, ha az általuk előírányzott formában kötik meg, ami legtöbbször közjegyzői forma (act notarié) (formalisme conventionnel).³² Újnak számít a szerződés *elektronikus* uton való megkötésére vonatkozó szabályozás (contrat sous forme électronique).³³

2.10. A kárfelelősségi jog kontinuitása és főbb módosításai. Újtások a kárfelelősségi (kárviselési) jogban. Mind a módosítások előtti, mind a módosítások utáni francia Cc egyaránt, a *kárfelelősség alapvető és általános feltételei* körébe 1) a keletkezett kárt, 2) a jogellenes magatartást, 3) a jogellenes magatartás és a kár közötti okozati összefüggést és a vétkességet (szubjektív felróhatóságot) sorolja.³⁴ A francia jog a jogellenességgel kiegyenlíti a *joggal való*

²⁸ Cc. art. (mod.) 1178. negyedik bekezdés: Indépendamment de l'annulation du contrat, la partie lésée peut demander réparation du dommage subdans conditions u droit commun de la responsabilité extra-contractuelle.

²⁹ Ld. *Serinet*, JCP (*Juris-classeur périodique –Semaine juridique, édition générale*), Constatation de la nullité par les parties, 2016, no 845.

³⁰ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 1393.

³¹ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, komm., p. 1394, 1395.

³² Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, komm., p. 1394, 9. pont.

³³ Ld. a Cc régi, 1369-1 szakaszát és a Cc. erre vonatkozó új, 1125. és 1176. szakaszait.

³⁴ Ld. az új Cc.1240. szakaszát. Ld. *Azzi*, Responsabilité civil delictuelle et droit subjectifs, *RTD civ.* 2007, p. 227; *Beadeaux*, Causalité: frontière entre responsabilités delictuelle et contractuelle; *LPA* 25. avr. 2018; *Tourneau*, Causalité, imputation, imputabilité, Dalloz, 2008; *Radé*, Pour une réforme de la responsabilité civile. *D.* 2003. Chron. 2247; *Wester – Ouisse*, Fusion des régimes de responsabilité

visszaélést (abuse de droit).³⁵ A joggal való visszaélő éppúgy felelős a kárért, mint aki jogellenesen cselekedett, vagy mulasztott. A *prekontraktuális* (culpa in contrahendo) felelősség deliktuális jellegű.³⁶ Továbbra is érvényes az a szabály, hogy a *többes károkozás* esetében, főszabályszerűen, a vétkességi és az oksági hozzájárulás arányában a felelősség osztott, kivételesen, ha a törvény ezt előírja, egyetemleges.³⁷ Továbbra is a károk legfontosabb formái a személyiségi, vagy nemvagyoni azaz *erkölcsi* (dommage moral) *vagyoni* kár (dommage materiel). Míg a módosítások előtti francia jogban a nemvagyoni kár mint morális, erkölcsi kár szerepelt, az új, módosítások utáni jogban a személyiségsérelem fogalma került előtérbe. Az új magyar Ptk. is, a korábbi (1959. évi) Ptk. rendszerváltás utáni módosítások szerinti nemvagyoni kártérítés helyett, a személyiségsérelemek körét szabja meg. A szankció a francia jogban minkét kárformára nézve, változatlanul, főszabályként, a pénzbeli kártérítés. (Tehát a személyiségsérelemknél a francia hatályos jogban kártérítési szankció érvényesül és nem sérelemdíjas megoldás, tehát a vagyoni és személyiségi jogsérelem nem különemű jogkövetkeménnyel, mint az új magyar és a reformált német jogban). Ezt az egységes szankciót a francia jogirodalom azzal magyarázza, hogy a polgári jog egyformán, egyenrangúan kell oltalmazza mind a „személyiségi vagyont” (patrimoine personel et materiel), azaz joggal védett értékeket (emberi méltóság, becsület, élet, egészség, szabadság), mind az anyagi vagyont, - ezért mindkettőnek megsértése egyforma szankcióval sújtott: kártérítéssel. 'gy, a francia jogfelfogás szerint „kárként” minősül mind a vagyoni, mind a személyiségi jogsérelem. A kártérítés mértékét illetően a francia kötelmi jog maradt a teljes kártérítés elvénél (hasonlóképpen mint az új magyar Ptk). A klasszikus felmerült kár és elmaradt haszon mellett, különösképpen a szerződési felelősség körében, ismeretes az érdek-kár (dommage intéret), negatív és pozitív, ami egyfajta várt, de elmaradt jövedelem.

A módosított francia Cc a károkockázatok típusai, azaz ezeknek viselése tekintetében négy csoportot különböztet meg. Az első az ún. rendes, rendszeres, rendszerinti kárveszély- kockázat ³⁸, a második az ún. akceptált, vagy elfogadott

délictuelle et contractuelle à l'heure internationale, RTD civ. 2010. p. 419 ;*Chabas*, Cent ans de responsabilité civile, Gaz. Pal., 2000. p. 2. Doctr.(Doctrine), 1399; *Danis - Fatome et Viney*, Responsabilité civile dans le loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, *D.* 2017.1610; Mél. *Bouloc, L'imputabilité*, Dalloz, Prsi, 2007, p. 511; uő, Constitutionnalisation du droit de la responsabilité civil, *RCA (Responsabilité civil et assurance)*, 2016; *ibid, Dommage à la personne*, Paris, 2019, Dossier 6; *Dossier*, Responsabilité sanitaire et sociale, RDSS (*Revue dorit sanitaire et social*, Paris, Dalloz), 2015. p. 3; *Dossier*, Le juge et le droit de la responsabilité civile: bilan et perspective, *RDC*, 2017, p. 687.; Project de reforme du droit de la responsabilté civil, Acte de colloque du 12 mai 2006; *Bernfeld*, Reparation intégrale, JCP, 2012, no. 30 2007, p. 7; Avant project avril 2016 et mars 2017: *D'Alès et Terdjman*, Introduction envisagée de mecanismes répressifs, AJ contrat, 2017, p. 69; *Bacache*, Relativité de la faut contractuelle, *D.* 2016, p. 1454.

³⁵ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, komm., p.1589; *Dulian*, Droit d'auteur, *D.* 1993, Chron. p. 97; *Wiederkehr*, Hommage H. Sinay, Peter *Lang*, Grève et abus de droit 1994, p.169.

³⁶ Ld.Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, komm., p.1576.

³⁷ Ld. Mél. le *Tourneau*, Dalloz, Présomption d'imputabilité, *RCA*, 2009, Étude 5, Responsabilité solidarité, 2008, p. 885.

³⁸ Ld. a régi Cc. 1138. szakaszát és az új Cc 1179. és 1624. szakaszát.

károkockázat³⁹, a harmadik az ún. megvalósulás útján levő károkockázat (a hibás termékek iránti felelősségnél),⁴⁰ a negyedik pedig az egészségügyi károkockázat.⁴¹ Az egyes károkockázat-típus megvalósulása esetén a kárviselési kötelezettség tekintetében mindegyik típushoz megfelelő jogi relevancia, jogkövetkezmény fűződik. Az első kockázatviselés a szerződési jogban nyilvánul meg. Az első típus első alesetében, az abszolút semmisség (felelősség) következményeit az viseli, aki megsértette a kényszerítő jogszabályt. A kárfelelősség felöleli a magán-érdekkár térítését.⁴² Az első típus második kockázatviselési kötelezettség alesetében is, a szerződési felelősség körében jut kifejezésre, mégpedig az adásvételnél, a tulajdonátruházási kockázat viselése tekintetében, arra az esetre, ha evikcióra (harmadik személy erősebb joga a tulajdonra- jogszavatosság) kerül sor. Ilyenkor a kárviselés kockázatát az átruházó, azaz az eladó viseli.⁴³ A második az ún. akceptált, v. elfogadott károkockázat viselése a sporttörvény értelmében, a sportkárok esetében, a sportolót illeti meg. Abból kiindulva, hogy a testi sérelmet magában foglaló sportoknál, feltéve, hogy a sporttevékenység a sportszabályokkal összhangban történt, vélelmezhető, hogy a testi sértésre, a sportoló, a sportjátékban való részvételével hallgatólagosan ráállt. Erre vonatkozatható az általános, új kárfelelősségi szabály, melyet a 2016. febr. 10.-én bevezetett 1241. szakaszában foglalt rendelkezése tartalmaz, mely szerint mindenki felelős azért a kárért, amely nem a pusztá tényhatás, hanem gondatlan (negligence) vagy szándékos (mj.: szubjektíve felróható - imprudence) magatartásából következett be.⁴⁴ Tehát a kárért általában az a személy vonható felelősségre, akinek felróható jogellenes magatartásából következett be a kár. (Hasonlóképpen van ez a hatályos magyar Ptk.-ban is, a kárért főszabályként az a személy felelős, aki okozta. Am, mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy adott helyzetben úgy járt el, ahogyan elvárható. Másszóval, nem vétkes a kárért).⁴⁵ Vannak azonban kivételek a károkockázatviselés e főszabálya alól. Ez, többek között, akkor áll fenn, amikor a kár a károsult bejegyzésével történt. (Így van ez a magyar jogban is.).

A francia korábbi sporttörvény 1. szakasza és a módosított sporttörvény 6. szakasza értelmében⁴⁶, a sporttevékenység során okozott kárért, a korábbi Code civil

³⁹ Ld. az új Cc. 1241, J 160, 1242, J.(Jurisprudence), 66. és a sporttörvény L. 321-3-1, szakaszát, Henry et. al. Cc, p. 1733.

⁴⁰ Ld. a régi Cc. 1386-11, és az új Cc 1245-10 szakaszát.

⁴¹ Ld. a régi CSP (Code de la santé public- közegészségügyi törvény, Dalloz) L. (Loi) 1142. -1 és az új 1242. szakaszát, Henry et al. Cc., p.1709.

⁴² A Cc. 1179. új, 2016 febr. 10.-én módosított szakasza szerint. Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, tv. szöveg, komm., p. 1401.com. 22. mars 2016, RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil), 2016, 343, obs. *Barbier*; RDC, 2016, 435, nothe *Laithier*, ibid, 481; RTD com. Revue trimestrielle de droit commercemmercial, Dalloz), 2016, p. 317, obs. *Bouloc*; Cour de cassation mixte, 24. févr. 2017, no 15-20.411 P. (Arret publié au bulletin civil au de bulletin criminel de la Cour de cassation), D (Requiel Dalloz) 1017,p.793, note *Fauvarque-Cosson*, ibid, 1149, obs. *Damas*.

⁴³ Ld. *Chalvignac*, Garantie légale d'éviction et clause de non-concurrence, LPA, 16. déc.2002; *Coudert*, Garantie d'éviction dans les ventes commerciales, D. 1973, Chron.113; *Violet*, Vente de fonds de commerce: obligation de garantie et obligation de non-concurrence, Defrénoy, 2006. 467; *Dossier*, RDC 2026, 527.

⁴⁴ Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p.1583.

⁴⁵ Ptk. 6: 519. paragrafusa (A felelősség általános szabálya).

⁴⁶ Ld. Code du sport, L. no 2012-348 du 12. mars 2012, Ord. no 2016-131 du 10. févr. 2016, art. 6.

1242. és az új Cc 1384. szakasza értelmében, főszabály szerint, a sportolók nem felelősek a sporttevékenység során okozott olyan anyagi kárért amely pusztán tényhatásra jött létre.⁴⁷ A harmadik kockázatviselési típus szerint, a kockázat, a kárveszély megvalósulása folyamatban útban van, mégpedig a hibás termékek esetében.⁴⁸ A negyedik kockázatviselési típus szerint, mint a magyar jogban az EÜ, a francia EÜ (CSP) is, az orvosi felelősség (responsabilité médicale), mint speciális felelősségi alakzat, egy központi kérdéstől, a betegtájékoztatási kötelezettség teljesítésétől (obligation d'information) függ.⁴⁹ Ennek elmaradása az egészségkárosodási kockázatnak megvalósulása esetén az orvosra (egészségügyi intézményre) való telepítését vonja magával. Ha az orvos a beavatkozás, vagy a beavatkozás hiányának kockázatairól helyesen és pontosan tájékoztatta a beteget és ennek ellenére, a beteg a javasolt kezelésre ráállt, a kockázatviselés őt, a páciens terheli. Egyébként a francia jogban, úgy mint a magyarban, az orvosi felelősség nem cél-, v. eredménykötelem (obligation résultat), hanem eszköz-, v. gondossági kötelem (obligation moyen).⁵⁰ Tehát az orvos mentesül a felelősség alól, ha bizonyítást nyer, hogy az orvosi hivatás és szakmai szabályok szerint járt el. Az orvos kárviselésre kötelezett diagnosztikai, vagy kezelési tévedés miatt. Az orvosi felelősség lehet szubjektív, vétkességre alapozott, vagy objektív, vétkességtől független (adott esetben, a fokozott kockázat miatt, pusztán veszélyeztetésen alapuló).⁵¹ Mint a magyarban, a francia jogban is érvényes jogszabály szerint (Code des assurances), is, a kockázatviselés átszáll a biztosítóra, amennyiben a kockázatviselő díjfizetés ellenében, adott kárkockázat átruházása céljából (cessio), biztosítási szerződést kötött.⁵²

2.11. Elévülés. A Cc elévülési szabályainak reformjára már a 2008. és 2016. években került sor. A reformok után is megmaradt az a korábbi alapelv, hogy a tulajdon nem⁵³, a kötelek pedig alkalmasak az elévülésre.⁵⁴ Továbbra is

⁴⁷ Ld. *Dossier*, Responsabilité sportive, *RLDC*, 2012/97, no 4883.

⁴⁸ Ld. a régi Cc 1384-11. szakaszát és az új Cc. 1245-10 szakaszát.

⁴⁹ Ld. CSP, art. L. 111-2, J.2. s., ss.16-9, p.171.

⁵⁰ Ld. *Duval-Arnauld*, La responsabilité des professionnels et établissements privés de santé à la lumière de la loi du 4 mars 2002, R.2002, p.213; *Lantero*, Fondaments de la responsabilité sans faute des établissements publics de santé; *Bachache*, MéL., *Laroumet*, Responsabilité médicale sans faute, *Economica*, Paris, 2010, p. 19; *Trouchet*, La faute et la loi du 4 mars 2002 en matière de responsabilité des établissements publics de santé, *RDSS*, 2015. 14; *Philopoulos*, Risque dans le régime de responsabilité des professionnels de santé, R. (*Rapport de la cour de cassation*), Pris, 2011, p. 201; *Chabas*, obligation de moyens, *LPA*, 22 sept. 1999 (art. anc. 1147 Cc.)

⁵¹ Ld. *Bandon-Tourret*, Faut de diagnostique et responsabilité de l'établissement de santé, *Gaz. Pal.*, 2008.p. 3965.

⁵² Ld. a francia biztosítási jog fejlődésmenetéről, hatályos szabályairól és jogirodalmi állásfoglalásairól, in: *Szalma József, A biztosítási szerződés – A biztosítási kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban*, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2020, p. 164-174.

⁵³ A Cc. 2008. június 17. – ei módosítása szerinti 2227. szakasz értelmében, a tulajdon nem évülhet el (Le droit de propriété est imprescriptible). Mégis, az ingatlan reális (átadási) keresete, harminc év alatt évül el, számítva attól az időponttól, amikor a jogosult tudmást szerzett jogosultságáról. Tehát elévülési és nem jogvesztő határidőről van szó.

⁵⁴ Ld. *Agostini*, Intervernion des prescription et réforme, D. 2010. Chron.2465; *Lagarde*, Distinction entre prescription et forclusion, D. 2018, p.469; *ibid*, *Gaz. Pal.* 2009,1118, *ibid*, La distinction entre prescription et forclusion à l'épreuve de la réforme du 17. juin 2008; *Rouvière*, Distinction des délais

megkülönböztethető a jogvesztő és az elévülési határidő. A Cc hatályos 2219. szakasza értelmében, jogvesztéssel járó elévülés akkor valósul meg, ha idő múlásával elmarad a jogosult jogosultságának gyakorlására irányuló aktivitása. (A Cc. 2008. június 17.-ei módosítás szerint).⁵⁵ A Cc. hatályos 2020. szakasza szerint a jogvesztésre a törvény alapján kerül sor (ex lege).⁵⁶ A szerződő felek által határidővel korlátozott jogosultság e határidő elmúltával szűnik meg (forclusion conventionelle).⁵⁷ A Cc hatályos 2224. szakasza szerint a személyes jogosultságok (kötelmek) és az ingók iránti követelés öt éven belül évül el, számítva attól a naptól kezdve, amikor a jogosult tudomást szerzett a tényről mely lehetővé teszi a jog gyakorlását.⁵⁸ A kártérítési kötelelem öt éven belül évül el (Cc. art. 2225)⁵⁹ a testi sértésből eredő kártérítési igény pedig legkésőbb tíz évvel azután, hogy az egészség helyre állt. Különlegesen súlyos testi sértés esetében a kártérítési elévülési határidő húsz év.⁶⁰ A környezeti kártérítési igény (Cc art. 2226), a 2016. évi módosítás szerint), tíz éven belül évül el. Az elévülési típusú határidő folyamata megszakadhat, vagy újra kezdődhet, ha a jog gyakorlása ellehetetlenült, vagy amennyiben a törvény, a szerződés ezt előírja, vagy erőhatalom hatására. (A Cc. 2234. szakaszának, a 2008. évi módosítása szerint.)⁶¹

Összefoglalás

E tanulmány I. részében (megjelent in: Miskolci Jogi Szemle, XVI. évfolyam 2021. évi számának 1. kötetében, az 5-17. oldalakon) általános áttekintést nyújtottunk a francia Code civil módosításairól, e módosítások indokairól. E tanulmány II. részében részletesen bemutattuk az egyes jogintézmények szerinti változásokat, beleértve azokat, amelyek módosításokként és kiegészítéseként jelennek meg, azokat a jogintézményeket, amelyek korábban nem voltak szabályozva (clausula rebus sic stantibus) és most szabályozásra kerültek valamint azokat is, amelyek korábban szabályozva voltak, amelyeket azonban a módosítások kiiktatták a jogrendből (kauza). E tanulmányrészben is, különös figyelmet szenteltem a módosított francia jogintézményeknek a hatályos magyar joggal való komparálásának.

Irodalomjegyzék

– *Agostini*, Intersion des precription et réforme, D. (Requeil Dalloz, Paris), 2010. Chron.,(Chronique), p. 2465.

de prescription, bouitoir et forclusion, LPA 31. juill.2009; Le temps et le droit, R. 2014. 99; *Malinvaud*, Difficultés d'application des règles nouvelles relatives à la suspension et à l'interruption des delais, RDI 2010., p.105.

⁵⁵ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2663.

⁵⁶ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2664.

⁵⁷ Ld. Com. .26. janv. 2016. No 14-23.285 P:D. 2016.p. 682., note François.

⁵⁸ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2665.

⁵⁹ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2672.

⁶⁰ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2674.

⁶¹ Ld. Xavier *Henry* et al., Code civil, Dalloz, Paris, 2020, p. 2677.

- Az 1848. évi tc. 1 paragrafus. in: Magyar Törvénytár, 1836-1868. évi törvénycikkek, Budapest, Franklin Társulat, 1896, p. 237.
- *Azzi*, Responsabilité civile delictuelle et droit subjectifs, RTD civ. 2007, p. 227.
- *Bachache*, Mél. *Laroumet*, Responsabilité médicale sans faute, *Economica*, 2010, p. 19.
- *Bandon-Tourret*, Faut de diagnostique et responsabilité de l'établissement de santé, *Gaz. Pal.* 2008.p. 3965.
- *Beadeaux*, Causalité: frontière entre responsabilités delictuelle et contractuelle; *LPA* 25. avr. 2018.
- *Bergman*, Das Verbot der rückwirkenden Kraft neuer Gesetze im Privatrecht, Hannover, 1818.
- *Bénabent*, Hors-série, Réform du droit des contrats: quelles innovations, - les nouveaux mécanismes, *RDC (Revue des contrats)*, 2016, p. 17.
- *Bernfeld*, Reparation intégrale, *JCP (Juris- Classeur périodique- Semaine juridique- édition generale)* , 2012, no. 30 2007, p. 7.
- *Bacache*, Relativité de la faut contractuelle, *D. (Requeil Dalloz)*, 2016, p. 1454.
- *Bloch*, P., Obligation de transférer la propriété, *RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil –Dalloz)*, 1988, p. 673.
- *Blondeau*, Essai sur que l'on appelle l'effet rétroactif des lois, *Requeil de jurisprudence de Sirey*, Paris, 1809, no. 2. p. 277.
- *Bouloc*, Mél., *Domage à la personne*; Paris, 2019, Dossier 6.
- *Bouloc*, Mél., *L'imputabilité*, *Dalloz*, Paris, 2007, p. 511.
- *Bouloc*, Mél., *Constitutionnalisation du droit de la responsabilité civil*, *RCA (Responsabilité civil et assurance)*, 2016.
- *Boujeka*, La conversion par réduction: Contribution à l'étude des nullités des actes juridiques, *RTD comm. (Revue trimestrielle de droit commercial, Dalloz, Paris)*, 2002, p. 223.
- *Chalvignac*, Garantie légale d'éviction et clause de non-concurrence, *LPA (Les petite affiches)*, 16. déc.2002.
- *Capitant*, *Henri De la cause des obligations*, Paris, 1928, no 40.
- *Carbonnier*, Jean, *Droit civil tom II, Les obligations*, Presses Universitaire de France, Paris, 1957, p. 413-416..
- *Chazal*, Théorie d la cause et justice contractuelle, *JCP (Jurist classeur périodique)*, 1998, I. 152.
- *Chabas*, Cent ans de responsabilité civile, *Gaz. Pal. (Gazette du Palais)*, 2000. p. 2. *Doctr.* 1399.
- *Chabas*, Obligation de moyens, *LPA* 22 sept. 1999 (art. anc. 1147. de Cc.)
- *Chevrier*, *Essai sur l'histoire de la cause dans les obligations*, thèse, Paris, 1929;
- *Coudert*, *Garantie d'éviction dans les ventes commerciales*, *D.* 1973, *Chron.* 113
- Cc -Avant project avril 2016 et mars 2017. Cc (régí) 1384-11. szakasza és az új Cc. 1245-10 szakasza.
- *Colin*, Ambrois et *Capitant*, *Henri, Cours elementaire de droit civil Française; tome deuxième; quatrième édition, Librairie Dalloz, Paris, 1924, p. 373.*

- *Colin, Ambrois et Capitant, Henri, Traité de droit civil, tome II. Obligations, Théorie générale, Librairie Dalloz, Paris, 1959, (Formalisme et consensualisme en droit français), p. 347-353.*
- *Conseil d'état, Gaz de Bordeaux, 1916. október 11; 16, 3. 17.*
- *Constantinesco, Leontin-Jean, Inexécution et faut contractuelles en droit comparé – Droit Française, Allémand, Anglaise, Kohlhammer Verlag, Stuttgart - Librairie encyclopedique, Bruxelles, 1960, p. 41-43, 52-71.*
- *Christiansen, Über die Anwendung neuer Gesetze, Kiel, 1856.*
- *Dabin, Jean, La théorie de la cause (-a kauza általános elmélete), Bruxelles, 1919.*
- *D'Alès et Terdjman, Introduction envisagée de mecanismes répressifs, AJ contrat, 2017, p. 69.*
- *Danis - Fatome et Viney, Responsabilité civile dans le loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, D. 2017.1610;*
- *Debernardi, Experience italienne, LPA (Les petit affiches), 23 mars 2018.*
- *Dekuwer-Défossez, Les dispositions transitoires dans la législation civile contemporaine, Paris, 1977, p.8.*
- *Demolombe, Obligations, (XXIV) 345, 354.*
- *Dissaux et Jamin, Project de réforme, supplement, C. civ. (Code civil Dalloz), 2016, p. 78.*
- *Dorville, De l'intérêt moral dans les obligations, thèse, Paris, 1901.*
- *Dossier, Responsabilité sanitaire et sociale, RDSS, 2015. p. 3.*
- *Dossier, Le juge et le droit de la responsabilité civile: bilan et perspective, RDC, 2017, p. 687.*
- *Dossier, Responsabilité sportiv, RLDC, 2012/97, no 4883.*
- *Duval-Arnould, La responsabilité des professionnels et établissements privés de santé à la lumière de la loi du 4 mars 2002, R.2002, p.213.*
- *Dulian, Droit d'auteur, D. 1993, Chron. p. 97.*
- *Dupichot, La nouvelle resiliation judiciaire pour imprevison, in: Reform du droit des contrats et pratique des affaire, direction Ph. Stoffel-Munck, Dalloz, 2015, p. 73.*
- *Ernst, La cause est-elle un condition essentielle pour la validité des conventions? - Bibliothèque du jurisconsulte et du publiciste, Paris, 1826, I. kötet, p. 250.*
- *Esser, Juristenzeitung, 58, 113.*
- *Etiennay de Sainte Marie, Dr. et patr. (Droit et patrimoine), 5/2016, p. 64.*
- *Flume, Werner, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, 100 Jahre Deutsches Rechtsleben, Festschrift für deutsches Juristentags, tomus I, 1960.*
- *Fauvarque - Cosson, Perspective comparatiste et internationale, RDC, 2017,363; Le nouveau droit des obligations et des contrats, Dalloz, Paris, 2029/2020, no 124.*
- *Frémaux, Le contrôle des motifs des acte juridique, RRJ (Revue recherche juridique – Droit prospectiv), 2003/3,977.*
- *Földi András és Hamza Gábor, Római jog története és institúciói, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, (legutolsó módosított és bővített kiadás: Budapest, 2020), p. 321, p. 380, 1249. sz.széljegyzet.*
- *Gaz de Bordeaux, Conseil D' état, 1916. november 30.-ai ítélet, 5.16,3,17.*
- *Golta, Hanno, Motivirrtum und Geschäftsgrundlage im Schuldvertrag, 1973.*

- *Gaudin-Lagrange*, La crise du contrat et le role de juge, thèse, Montpellier, 1935.
- *Gelot*, Finalités et méthodes objectives d'interprétation des actes juridiques: LGDJ, 2003.
- *Georgii*, Beitrag zur Lehre von der Rückanwendung neuer Gesetze, Archiv für die zivilistische Praxis, 1820, p. 145-194.
- *Göppert*, Das Prinzip: Gesetze haben keine rückwirkende Kraft, geschichtlich und dogmatisch entwickelt, Iherings Jahrbücher, XXII, 1884, p. 98.
- *Hamelin*, La nullité judiciaire, Dalloz obligation; uő, ugyanaz, LPA (Les petites affiches), 2014, no 245, p. 4.
- *Houtcieff*, Les sanctions des règles de formation des contrats; in: Pour une réforme du droit des contrats, D. (Requeil Dalloz, Paris), 2009, p. 223.
- *Heldrich*, Die Form des Vertrages, Archiv für zivilistische Praxis, 147, p. 89.
- *Henry*, Xavier; *Venadet*, Guy; *Wiederkehr*, Georges; *Ancel*, Pascal; *Tisserand-Martin*, Alice; *Guiomard*, Pascale(szerk.), Code civil, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, , p. 11-21, art. 2.; p.72., p. 1305; p. 1326-1333; p. 1393; p. 1394, komm., p. 1394, 9. pont; p. 1395.; p. 1415.; p. 1438. komm., p.1491.; p.1576.; p. 1583. komm.; p.1589; p. 1629.; p.1918-1946.; p. 2194; p. 2341; p. 2663, p. 2664; p. 2961-2964; p. 2665: Réforme de droit obligations, Table de renvois, p. 2672.; p. 2674; p. 2677.
- *Jambu-Merlin*, Essai sur la rétroactivité dans actes juridiques, RTD civ.(Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz, Paris), 1948, p. 271.
- *Kohte*, Wolfhard, *Micklitz*, Hans-W., *Rott*, Peter, *Tonner*, Klaus, *Willingmann*, Armin, Das neue Schuldrecht, Kompaktcommentar, Luchterhand, Wolters Kluwer, Deutschland, Neuwied, München, 2003, Vorwort, VII-VIII.
- *Kuhlmann*, Assurance - vie et aléa, D. (Requeil Dalloz), 1996., Chron. (Chronique), 204.
- *Labret*, AJ contrat (Actualité juridique contrat, Dalloz), 2017, p. 12.
- *Lagarde*, Distinction enter prescription et forclusion, D. 2018, p.469; ibid, Gaz. Pal. 2009,1118,
- *Lagarde*, La distinction entre prescription et fortclusion à l'épreuve de la réforme du 17. juin 2008.
- *Lantero*, Fondaments de la responsabilité sans faute des établissements publics de santé.
- *Larenz*, Karl, Geschäftsgrundlage und Vertragsausfüllung, 3. kiadás, 1963.
- *Larenz*, Karl, Geschäftsgrundlage, Juristische Wochenschrift, 52, 361.
- *Larenz*, Karl Das Problem der Aufrechthaltung formnichtigen Schuldverträge, Archiv für zivilistische Praxis, 156, p. 381.
- *Lassale*, Ferdinand, Théorie des droit acquis et de conflits de lois (traduit, fr. Girard, Paris, 1904, az eredeti német nyelvű mű: Die Theorie der erworbenen Rechts und der Collision der Gesetze, 1861).
- *Level*, Essai sur les conflits de lois dans le temps (contribution à la théorie générale du droit transitoire), Paris, p. 1959, p. 58.
- *Lipinski*, La conversion des actes juridiques, RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif), 2002, p. 1167.
- L'ordonnance no 2016-131 du 10 févr. 2016.

- *Macqeron*, L'histoire de la cause immorale ou illicite dans obligations, thèse, Paris, 1929.
- *Macqeron*, L'histoire de la cause immorale ou illicite dans les obligations, thèse, Paris, 1925.
- *Malinvaud*, Difficultés d'application des règles nouvelles relatives à la suspension et à l'interruption des délais, RDI (Revue de droit immobilier, Dalloz, Paris), 2010., p.105.
- *Martin*, Refoulement de la cause dans contrats à titre onéreux, JCP (Juris-Classeur périodique – Semaine juridique - édition générale), 1983, I 3100.
- *Maury Jaques*, Le concept et le rôle de la cause des obligations dans jurisprudence, Revue internationale et de droit comparé, 1951, p. 493, 495, 497.
- *Maury Jaques*, De l'erreur de la substance dans les contrats à titre onéreux, Etudes Capitantes, Paris, 1939, p. 491.
- *Mazeaud*, Henri et Léon, Jean *Mazeaud*, Leçons de Droit civil; tome deuxième, Obligations, théorie générale, édition Montchrestien, Paris, 1962, 59-69.
- *Mayaux*, RGDA (Revue générale du droit des assurances), 2017, p. 87.
- *Meiri*, El, Imprevision et contrats aléatoires, RLDC (Revue Lamy droit civil), 2017/149, 11.
- *Mekki*, Principes généraux du droit des contrats au sein du projet d'ordonnance portant sur la réforme de droit des obligations; D. 2015. Chron. 816.
- *Mestre*, Cause dans l'exécution du contrat, obs. RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil- Sirey), 1987, 750, 1988, 345, ibid, 1991, 325.
- *Menyhárd Attila*, A szerződés akaratihibák miatti érvénytelensége, Szladits Szeminárium Kiadványai, I., Budapest, 2000, - tévedés, 16-109; megtévesztés, p. 109-133; kényszer és fenyegetés, p. 133-144.
- *Mezer*, Principes sur le question transitoires, Amsterdam, 1813, 2. kiadás: De Pinto, Leyde, 1858, p.10.
- Módosítások előtti Code civil, Chapitre II: Des conditions essentielles pour la validité des conventions (a szerződés érvényességének lényeges feltételei), 1108. szakasza: In: Code civil, 102. édition, Paris, Dalloz, 2003, p. 890. A régi Code civil 1131. szakasza.
- *Munck*, Réforme du droit des contrats: quelles innovations?- AJCA (Actualité juridique contrats d'affaires, Dalloz, Paris,) 2015, p. 262, RDC (Revue des contrats), 2016, hors-série, p. 30.
- *Müller*, Peter, Die Heilung fromwidriger Rechtsgeschäfte durch Erfüllung, Freiburger Diss. 1938.
- *Oertmann*, Die Geschäftsgrundlage, 1921.
- *Page*, Henri de, L'obligation abstraite en droit interne et en droit comparé, Bruxelles, 1957.
- *Pérès*, Liberté contractuelle et l'ordre public dans projet de réforme du droit des contrats de la Chancellerie, D., 2009, 381.
- *Perrin*, La conversion par réduction des actes et des personnes juridiques, thèse, Dijon, 1911.
- *Philopoulos*, Risque dans le régime de responsabilité des professionnels de santé, R. 2011, p. 201.

- *Picod*, Imprevision a la française, Commentar du projet, AJCA (Actualité juridique contrats d'affaires - Dalloz), 2015, p. 441.
- *Popescu*, Essai d'une théorie de l'imprevison en droit français et comparé, thèse, Paris, 1937.
- *Poumarède*, Contrat de vente d'immeuble et droit consommation, RLDC 2006/31, no 2248;
- *Poumarède*, Vente immobilière et avant-projet de réforme du droit des contrats spéciaux, RDI, p.560.
- Project de reforme du droit de la responsabilité civile, Acte de colloque du 12 kai 2006.
- *Radé*, Pour une réforme de la responsabilité civile. D. 2003. Chron. 2247.
- *Rieg*, Alfred, Le role de la volonté dans acte juridique en droit civil Français et Allemand, Paris, R. Pichon-R. Durand Auzias, 1961 p. 250, 245. széljegyzet.
- *Rouast*, André, A propos d'une livre sur la cause des obligations, Revue Trimestrielle, Paris, 1923, p. 395.
- *Roubier*, Le droit transitoire (conflits des lois dans le temps), Paris, 1960, p.112;
- *Rouvière*, Distinction des délais de prescription, butoir et forclusion, LPA 31. juill. 2009; Le temps et le droit, R. 2014. 99.
- *Szalma József*, A biztosítási szerződés – A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban, Károli Könyvek, Monográfia, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, Budapest, 2020, ad p. 81., p. 164-174.
- *Szalma József*, Sérelemdíj – és a személyiségi jogok megsértésének magánjogi szankciói az európai és a magyar jogban, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXI, Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018, p. 197 -203.
- *Szalma József*, Szerződésen kívüli (deliktuális) felelősség az európai és a magyar magánjogban, ELTE ÁJK, Bibliotheca Juridica, Budapest – Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008, p. 84-92.
- *Szászy Béla*, Magyarország magánjogi törvénykönyvének törvényjavaslatáról, Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 1928.
- *Savigny Friedrich*, Traité de droit romain, modernisé (System des heutigen römischen Rechts, 1848, traduction fr. Guenoux, Paris, 1860,
- *Terré*, François; L'influence de la volonté individuelle sur les qualifications, thèse, Paris, 1957.
- *Schmidt-Rimpler*, Zum problem der Geschäftsgrundlage, Festschrift für Nipperdey, 1955, 1.
- *Schmied*, Die Herrschaft der Gesetze nach ihren räumlichen und zeitlichen Grenzen im Gebiete des bürgerlichen und peinlichen Rechts, Jena, 1863.
- *Savatier*, Vente immobilière et avant-projet de réforme du droit des contrats spéciaux, RDI, p.560.
- *Serinet*, JCP (Juris-classeur périodique – Semaine juridique, édition générale), Constatation de la nullité par les parties 2016, no 845.
- *Schneider*, M. Formbedürftige Rechtsgeschäfte nach schweizerischem Zivilrecht, Diss., 1912.

-
- Schuldrechtsmodernisierungsgesetz (kötelmi jog modernizációjáról szóló német törvény) - 2002. január 1.-én lépett hatályba.
 - *Spiro*, Karl, Die unrichtige Beurkundung des Preises bei Grundstückkauf, Basel, 1964.
 - *Struve*, Über die positive Rechtsgesetze rücksichtlich seiner Ausdehnung in der Zeit, oder über die Anwendung neuer Gesetze, Göttingen, 1831.
 - *Stötter*, Der einseitige, beiderseitige und gemeinsame Irrtum unter besondere berüchtigung der Abgrenzung gegen die Lehre von der geschäftsgrundlage, Diss., Heidelberg, 1956.
 - *Stötter*, Juristen Zeitung, 63,123, 67, 147.
 - *Tisserand*, A. *Wiederkehr*, G., *Jacob*, F., *Henry*, X., *Venandet*, G., Code civil, Dalloz, Paris, 2003, Art. 1108, p. 890.
 - *Tournafond*, Motif illicite ou immoral, D (Requeil Dalloz) 1999, Chron.237. tome 8, p.363-528.
 - *Tourneau*, Mél. le, Dalloz, Présomption d'imputabilité, RCA 2009, Étude 5, Responsabilité solidarité, 2008, p. 885.
 - *Tourneau*, Causalité, imputation, imputabilité, Dalloz, 2008.
 - *Trouchet*, La faut et la loi du 4 mars 2002 en matière de responsabilité des établissements publics de santé, RDSS 2015. 14.
 - *Vareilles-Sommières*, Une théorie nouvelle sur la rétroactivité des lois – critique de la distinction universellement admise entre les droits acquis et les simples expectatives, Revue critique de législation et de jurisprudence, tome XXII. No 7-8, Paris,1893, p.444.
 - *Varet*, Nullité pour cause illicite, RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif), 2000/1, p. 67.
 - *Violet*, Vente de fonds de commerce: obligation de garantie et obligation de non-concurrence, Defrénoi, 2006. 467; *Dossier*, RDC 2026,527.
 - *Voirin*, De l'imprevison dans les rapports privé, thèse, Nancy, 1922.
 - *Weber*, Die Rückanwendung positive Gesetze, Hannover, 1811.
 - *Wester – Ouisse*, Fusion des régimes de responsabilité délictuelle et contractuelle à l'heure internationale, RTD civ. 2010. p. 419.
 - *Wiederkehr*, Hommage H. Sinay, Peter *Lang*, Grève et abus de droit, 1994, p.169.
-